

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

RAPPORT

ISSN 1400-0792

Nr 2005:10

Utvärdering av projekt

Skog & Historia 2001–2003 i Södermanlands län

På uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län
Britt-Marie Franzén, 2005

Utvärdering av projekt

Skog & Historia

2001–2003

i Södermanlands län

På uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län
Britt-Marie Franzén, 2005

Länsstyrelsen i Södermanlands län
611 86 Nyköping
Tel 0155-26 40 00
Fax 0155-26 46 16
www.d.lst.se
e-post: lansstyrelsen@d.lst.se

© 2005 Länsstyrelsen i Södermanlands län
ISSN 1400-0792
Kart- och ritmaterial Författaren, om ingenting annat anges
Layout Grafi
Omslagsbild Gränsmärke mellan Dunker och Ärla socknar, foto Britt-Marie Franzén
Kopiering KA Landstinget Sörmland

INNEHÅLL

Förord	7
Inledning	8
Syfte och mål	9
Genomförande	9
Utgångspunkter för studien	11
Länsstyrelsens behov	11
Ett register	11
Revideringsbehov.....	11
Riktlinjer för riksprojektet Skog & Historia	11
Studie av skador på fornlämningar i skogsmark	11
Dokumentet <i>Lägsta Godtagbara Standard</i>	12
Riksantikvarieämbetets riktlinjer	13
Kulturmiljöanslaget	13
Dialogen mellan Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen, Länsstyrelsen i Södermanlands län och Sörmlands museum	14
Lagrum	15
Register	16
Fornminnesregistret (FMR).....	16
Fornminnesinformationssystem (FMIS)	16
Digital registrering i fält (fältGIS)	17
Skogsvårdsorganisationens databas (SVO-data eller "Kotten")	17
Informationsflödet mellan SVO-data och FMIS	18
Skog & historia	19
Ett riksprojekt	19
Skog & Historia i Södermanlands län 2001–2003	20
Projektbeskrivningar och genomförande	20
Resultat 2001–2002.....	23
Nicolai socken	24
Resultat 2004	24
Helgona socken.....	25
Fornminnesinventeringen	26
Ett nationellt projekt	26
Bakgrund och organisation	26
Syfte	27
Metod	27
Kompetenskrav på antikvarisk personal	27

Fornminnesinventering i Södermanland	29
Resultat från fornminnesinventering i Länna socken	30
Utvärdering	31
Svarar Skog & Historiprojekten mot de delmål som berör kulturmiljön i projektbeskrivningarna?	31
Delmål 1) Skapa ett underlag för att effektivt skydda fornlämningar och andra värdefulla kulturlämningar i skogslandskapet	31
Delmål 2) Komplettera befintliga fornminnes- och kulturmiljöinventeringar i länet och sprida inhämtad information till företag, markägare och allmänhet	31
Svarar Skog & Historiprojekten mot kulturmiljöanslagets antikvariska krav och de krav som uttrycks i dokumentet <i>Lägsta Godtagbara Standard (LGS)</i>?	32
Projektets organisation	32
Personal och kompetensfrågor	32
Fältarbetet	33
Granskning	33
Resultat och förmedling	34
Hur svarar Skog & Historiprojekten mot lagarnas krav?	34
Hur förhåller sig Skog & Historiprojektens resultat till fornminnesinventeringens?	34
Val av område	35
Tidsramar	35
Kan man jämföra kostnaderna i förhållande till resultat?	35
Antikvarisk kompetens	36
Resultat	36
Förmedling	36
Slutsatser av utvärderingen	37
Hur går vi vidare?	38
Projektförslag.....	39
Sammanfattning	40
Bilagor	42
Litteratur och källor	6

Förord

Länsstyrelsen i Södermanlands län ser det som mycket angeläget att skogsbruket ska kunna förenas med kulturmiljövårdens intressen och vi har därför tillsammans med Sörmlands museum deltagit i två Skog & Historia-projekt under åren 2001–2003 inriktade på inventering av forn- och kulturlämningar. Vi har valt att inte medverka i nya projekt förrän vi utvärderat nyttan för kulturmiljövården av hittills avsatta kulturmiljövårdsmedel. På uppdrag av länsstyrelsen har den föreliggande utvärderingen genomförts av Britt-Marie Franzén, tidigare platsledare vid Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering och sakkunnig stödperson till arkeologisk personal i Skog & Historia-projekten i Södermanland.

Rapporten visar att det tar dubbelt så lång tid för en grupp inventerare inom Skog & Historia-projekten att inventera och notera forn lämningar inom ett ekonomiskt kartblad som för en van platsledare. Dessa uppgifter måste sedan granskas av antikvarisk expertis. För samma medel som avsatts av kulturmiljövården inom Skog & Historia-inventeringarna i Södermanland kan man inventera dubbelt så många ekonomiska kartblad vid traditionell fornminnesinventering (då ingår granskning).

Länsstyrelsen har varit tvungen att arbeta med ett 50 år gammalt inventeringsunderlag i de områden som har störst exploateringsstryck. I detta skede behöver vi prioritera att lägga pengar på revidering.

Resultaten av de genomförda inventeringsprojekten har inte motsvarat kulturmiljövårdens insats eller behov. Denna slutsats ligger till grund för länsstyrelsens hållning till framtida Skog & Historia-projekt, som vi menar bör få annan inriktning. Det är en omöjlighet att under ett par veckors tid försöka sätta in personer i att förstå vår förhistoria, då denna kunskap tar flera år att inhämta i fält och genom studier.

Rapporten föreslår att kommande projekt inom Skog & Historia inriktas på inventering av objekt som tydligt kompletterar det befintliga fornminnesregistret med andra kategorier samt röjning och skyltning av fornlämningsområden.

Agneta Åkerlund
Länsantikvarie

Inledning

Projektet Skog & Historia startades av Skogsvårdsorganisationen i Värmland 1995. Det växte fram i en situation med nya skogsbruksmetoder, politiska beslut som ledde till lagändringar och ojämn kartläggning av skogens kulturlämningar i kombination med en hög arbetslöshet. Syftet var att kunskapen om fornlämningar/kulturlämningar skulle öka hos dem som arbetar i skogsbruket, för att trygga fornlämningarnas framtid och Skogsvårdsorganisationens uppfyllande av Kulturminneslagen och Skogsvårdslagen.

Det första Skog & Historiaprojektet i Södermanlands län startade i juni 2001. Det drevs som ett pilotprojekt och pågick under ett år med tyngdpunkt på inventering och förmedling av kulturlämningar. En andra projektperiod omfattade 1,5 år och startade i juni 2002 och då tillkom fornvård i form av röjning och skyltning samt samarbete med skolor. I denna utvärdering har fokus legat på inventeringsverksamheten.

Projektet har under båda perioderna varit ett samarbetsprojekt mellan Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen, Sörmlands museum, Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen i Södermanlands län, Arbetsförmedlingen och Växtkraft Mål 3 (Svenska Europeiska socialfonden). Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen har haft det övergripande projektansvaret under båda projektperioderna.

Den regionala kulturmiljövården och skogsvårdsorganisationen kom under 2003 på kollisionskurs när det gäller kvalitet, register, ekonomi och förmedling. Länsstyrelsen som har det övergripande ansvaret för kulturmiljövården i länet ansåg att projektet skulle utvärderas innan man ville ta ställning till eventuell fortsatt projektsamverkan.

Syfte och mål

Utvärderingen syftar till att sammanställa och försöka värdera ur länsstyrelseperspektiv de kunskaper om skogens lämningar som framkommit inom projektet Skog & Historia i Södermanlands län under perioden 2001–2003. Utvärderingen vill framförallt lyfta fram och söka svar på nedanstående frågor;

- svarar Skog & Historiaprojekten mot de delmål som berör kulturmiljön i projektens projektbeskrivningar?
- svarar Skog & Historiaprojekten mot kulturmiljöanslagets (det s.k. 28:26-anslaget) antikvariska krav och det av riksprojektet Skog & Historia framtagna dokumentet *Lägsta Godtagbara Standard (LGS)*?
- svarar Skog & Historiaprojekten mot lagarna?
- hur förhåller sig Skog & Historiaprojektens resultat till fornminnesinventeringens?

Målet är att utvärderingen skall kunna utgöra en plattform för diskussion om hur man kan gå vidare och utforma nya projekt inom vilka man kan samverka för att kulturmiljöns värden bevaras och brukas på bästa sätt.

Utvärderingen har utförts på uppdrag av Länsstyrelsen under 2004–2005.

Genomförande

Utvärderingen bygger på PM, projektbeskrivningar, tidigare utvärderingar, mötesprotokoll samt rapporter både tryckta och i manus. En genomgång har gjorts av lagar, beslut och regeringsuppdrag som är en förutsättning för projektet samt de register som omfattar kulturlämningar. En beskrivning av riksprojektet Skog & Historia samt av Fornminnesinventeringen, både som riksprojekt och regionalt finns med i rapporten.

Utvärderingen bygger även på eget samarbete med arkeologer, projektledare och projektdeltagare i fält samt granskning av fältmaterialet. Den goda egna erfarenheten skall förhoppningsvis kunna ligga till grund för en fortsatt dialog och leda till ökad förståelse mellan skogsvårdsorganisationens och kulturmiljövårdens intressen.

I rapporten nämns begreppet ”den regionala kulturmiljövården”, vilket avser Länsstyrelsen och Länsmuseumet. Begreppet ”kulturmiljövården” omfattar de regionala aktörerna samt Riksantikvarieämbetet. Med begreppet ”skogsvårdsorganisationerna” avses både Skogsvårdsstyrelsen (VS) och Skogsstyrelsen (KS). När det bara står Skogsvårdsstyrelsen avses Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen. Vid beskrivning av de lämningar som påträffas förekommer begreppet ”fast fornlämning”, vilket avser lagskyddade fornlämningar enligt Kulturminneslagen, och ”övrig kulturhistorisk lämning”, vilket avser övriga lämningar som också registreras i Fornminnesregistret (FMR) eller i Fornminnesinformationssystemet

(FMIS). De senare kan utgöras exempelvis av yngre bebyggelseämningar eller av lämningar och naturföremål till vilka sägner, traditioner m m kan knytas. Begreppet "Bevakning!" eller "Bevakningsobjekt", omfattar lämningar där det varit svårt att avgöra om de utgör en fornlämning, exempelvis en skadad lämning eller en lämning som delvis är övertäckt.

Utgångspunkter för studien

Länsstyrelsens behov

Ett register

Länsstyrelsens handläggning av ärenden enligt Kulturminneslagen förutsätter ett korrekt och rättssäkert underlag. Det viktigaste verktyget i handläggningen är fornminnesregistret.

Kraven från Länsstyrelsen är att alla kända forn- och kulturlämningar måste finnas samlade i *en* databas som är antikvariskt bedömd och efter jämförbara och systematiska kriterier. Databasen måste vara tillgänglig för samtliga som jobbar med regionens kulturmiljövård samt uppdateras kontinuerligt.

Revideringsbehov

I Strängnäsområdet och i delar av Eskilstunaområdet saknas en reviderad fornminnesinventering. Förstagångsinventeringen gjordes i slutet av 1950-talet och uppgifterna i fornminnesregistret är inte längre tillförlitliga. En andragångsinventering påbörjades på 1980-talet av Riksantikvarieämbetet och större delen av länet revideringsinventerades. De tids- och kostnadsramar som fanns planerade för länet kom ej att fullföljas då Riksantikvarieämbetet omorganiserades och därav återstår bl.a. ovan nämnda delar av länet att revidera. Handläggning av ärenden inom oreviderade områden kräver därför många resor för att bedöma osäkra fornlämningsuppgifter. Med tanke på den ökande inflyttningen i länets norra delar har länsstyrelsen stort behov av att fornlämningsregistret i Strängnäsområdet uppdateras.

Riktlinjer för riksprojektet Skog & Historia

Studie av skador på fornlämningar i skogsmark

Skadeinventeringar som genomförts av Riksantikvarieämbetet (Norman, 1999) och Skogsstyrelsen (Aronsson, 1998) i skogsmark visade på omfattande skador på fornlämningar vid bruket vilket starkt bidragit till projektets fortlevnad. Riksantikvarieämbetets studie visar att den mesta skadegörelsen sker vid markberedning. Skogsstyrelsen genomförde en liknande undersökning med ett samstämmigt resultat. Där framhölls att ett relevant och uppdaterat inventeringsmaterial är nödvändigt. Dessutom måste andra åtgärder till på olika plan, bl.a. utbildning av skogsfolk, utmärkning och information.

Dokumentet *Lägsta Godtagbara Standard*

Under hösten 2004 har Skogsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet upprättat ett dokument med *Lägsta Godtagbara Standard för Skog & Historia-projekt* (Skogsstyrelsen & Riksantikvarieämbetet, 2004). Dokumentet har arbetats fram under flera år och bl.a. presenterats på olika seminarier som berört Skog & Historiainventeringar. Skrivelsen omfattar bland annat de minimikrav som finns på antikvarisk och skoglig personal, det kartmaterial som skall användas och hur de olika dataregistren fungerar tillsammans. Dokumentets riktlinjer ligger på lite olika detaljeringsnivåer. Ibland är det väl detaljerat, t.ex. när det gäller organisatoriska riktlinjer och bemanning av projektledning medan inom andra delar är kraven mer tvetydiga, exempelvis vems ansvar granskningen, kvalitetssäkringen ligger på. Information om dokumentet LGS har inte varit tillräckligt tydlig till länen. Dokumentet finns att hämta på Riksantikvarieämbetets hemsida (www.raa.se/soh/lankar.asp).

Utdrag ur dokumentet:

”Projektet är ett samarbetsprojekt mellan skogsvårdsorganisationen och kulturmiljövården som bygger på de överenskommelser och riktlinjer Skogsstyrelsen (SKS) och Riksantikvarieämbetet (RAÄ) gemensamt arbetat fram. Varje län bygger utöver detta rutiner och kvalitet för inventering, kunskapsuppbyggnad och förmedling utifrån sina ekonomiska och personella resurser.”

”Arbetet utförs som ett led i att nå miljökvalitetsmålen för kulturmiljöer i kvalitetssäkrad information som är tillgängliga för skogsbruket, myndigheter Levande Skogar. Den konkreta arbetsuppgiften är att inventera skogsmark för att registrera kulturhistoriska lämningar och det immateriella kulturarvet i form av platsnamn (smånamn) och traditioner. Där det finns förutsättningar registreras också biologiska kulturspår. Produkten är digitala register med kvalitetssäkrad information som är tillgänglig för skogsbruket, myndigheter och allmänheten. För att miljökvalitetsmålen skall nås, krävs att markägare har kännedom om var kulturhistoriska lämningar är belägna inom fastigheten. Information till berörda markägare om registrerade lämningar är därför obligatorisk. För att registrerade data skall hålla känd och godtagbar kvalitet nyttjas och utvecklas kulturhistorisk kompetens inom projektet. För att kulturmiljöer skall värnas krävs både förankring och historisk kunskap i lokalsamhället. I linje med kulturmiljövårdens övergripande målsättning, arbetar Skog & Historia-inventeringen med att tillvarata och utveckla lokal kulturhistorisk kompetens.”

Enligt LGS arbetar i projektet antikvarisk personal, skoglig personal och inventerare (anvisad personal). Den antikvariska personalen består av en arkeolog med platsledarkompetens och arkeologer. Dessa skall ha högskolebetyg i arkeologi, kulturgeografi. Inom varje län skall finnas en person med platsledarkompetens vars centrala roll är granskningen. Denna skall svara för de antikvariska frågorna samt vara ett stöd åt övrig antikvarisk personal. Före det att platsledaren gör sin granskning bör en första kontroll ha gjorts av en arkeolog. Den kan förslagsvis ansvara för 3–4 grupper om 3–4 personer i var grupp, beroende på

gruppens sammansättning. Granskningen skall ske enligt Fornminnesinventeringens gängse rutiner.

Underlagsmaterial som inventerarna skall ha för sitt fältarbete skall bestå av kartor i form av ortofoton eller fastighetskartor, arkivmaterial, fältmanual, fältmaterial och en GPS för inmätning.

Enligt LGS skall produkten vara kvalitetssäkrad information i digitala register som är tillgänglig för myndigheter, skogsbruket och allmänheten. För att man skall nå miljökvalitetsmålen krävs att markägare har kännedom om var de kulturhistoriska lämningarna finns inom fastigheten.

Markägare skall genom sina skogsvårdsstyrelsedistrikt få översiktliga presentationer och handläggare och nämndeledamöter i kommuner och arbetsförmedlingar skall informeras. Dessutom skall massmedia, föreningar samt övriga som bidragit i projektet informeras.

Enligt LGS skall lämningar vid förmedling i möjligaste mån vara kvalitetssäkrade, samt om inte detta är fallet, måste det framgå.

I LGS finns ett förslag på hur informationsansvaret skall utformas, där skogsvårdsstyrelsen har ett ansvar gentemot markägare och skogsbrukare medan länsmuseet har ett särskilt ansvar för förmedling och information gentemot allmänhet och hembygdsrörelsen.

Riksantikvarieämbetets riktlinjer

Kulturmiljöanslaget (det s.k. 28:26-anslaget)

Regeringen beslutar varje år om anslag för kulturmiljövård (28:26) som fördelas till länen av Riksantikvarieämbetet. En del av anslaget fördelas till kunskapsuppbyggnad och under de senaste åren har Riksantikvarieämbetet prioriterat medel till Skog & Historia. I beslut om medel för projekt Skog & Historia för 2003 angav Riksantikvarieämbetet att länsstyrelserna skall tillse att följande riktlinjer uppfylls;

- Säkerställa den antikvariska kompetensen (platsledarkompetens)
- Ansvarig person (platsledare) för fältgranskning skall godkännas av RAÄ. Personnamn anges i beslutet.
- Ansvarig platsledare skall genomgå utbildningar och fortbildningar som anordnas av RAÄ samt delta i arbetsseminarier för Skog & Historia
- Under år 2003 skall lokaler granskade av ansvarig platsledare skrivas in på en registreringsblankett och lägesmarkeras på ortofoto eller fastighetskarta.

Dialogen mellan Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen, Länsstyrelsen i Södermanlands län och Sörmlands museum

Under våren 2003 hölls flera möten med Skogsvårdsstyrelsen, länsstyrelsen och Sörmlands museum. I maj 2003 slutade projektledaren vid Sörmlands museum och ersattes inte för resterande projektperiod. Länsstyrelsen lämnade under november 2003 ett yttrande med synpunkter på det kommande projektet (Länsstyrelsen, 2003).

Länsstyrelsen hade inte fått det bidrag från kulturmiljöanslaget 28:26 som man sökt från Riksantikvarieämbetet för projektet under 2003. Det beviljade bidraget på 400 000 kr i stället för sökta 700 000 kr täckte inte behovet för att säkerställa den antikvariska kompetensen för både utbildning och granskning inom projektet, dvs. för två arkeologtjänster.

Länsstyrelsen och Sörmlands museum föreslog att man antingen måste minska antalet inventerare eller omfördela medel som Skogsvårdsstyrelsen förfogade över för att klara både utbildning och granskning. Skogsvårdsstyrelsen var inte beredd att anpassa projektet efter anslagsminskningen utan avsåg att fortsätta projektet 2003 och troligen 2004 med egna medel.

Länsstyrelsen har ansvar för de beslut som fattas om fornlämningar. Länsstyrelsen har också enligt Kulturminneslagen tillsyn över kulturmiljövården i länet. Länsstyrelsens handläggning av ärenden enligt Kulturminneslagen förutsätter ett korrekt och rättssäkert underlag. För att handläggningen ska kunna vara effektiv måste registeruppgifterna finnas samlade och tillgängliga i en enda databas. På samma sätt som för skogsvårdsstyrelsen ligger det i länsstyrelsens intresse att registrerade uppgifter snabbt blir tillgängliga.

Länsstyrelsen och Sörmlands museum ansåg att materialet måste granskas och projektet avslutas före årsskiftet. Skogsvårdsstyrelsens uppfattning skiljde sig från länsstyrelsens och museets när det gällde kraven på information som skickas ut till skogsägare. Länsstyrelsen och Sörmlands museum ansåg att de uppgifter som finns i våra databaser måste vara så riktiga som möjligt, dvs. granskade av antikvarisk personal. Om man inte tar ställning till lämningarnas status vid registrerings-tillfället eller vid granskningen, måste länsstyrelsen kontrollera detta i varje enskilt fall då någon av lämningarna berörs, vilket skulle kräva en större samlad tidsinsats senare. För detta saknas resurser. Skogsvårdsstyrelsen nöjde sig med information om var det finns lämningar utan att ange vilken typ, dvs. utan att den antikvariska statusen är fastställd.

Länsstyrelsen lämnade synpunkter på projektbeskrivningen för 2003 som Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen upprättat. Länsstyrelsen påpekade att den antikvariska kompetensen inte har redovisats och att de mål som projektet ställt upp ej går att uppfylla om inte detta sker. Länsstyrelsen påpekade vidare att den antikvariska bedömningen måste föregå utskick av information till markägarna och att länsstyrelsen inte är beredd att medverka i ett projekt där fornlämningarnas status inte

fastställs. Länsstyrelsen krävde en komplettering av projektbeskrivningen (Länsstyrelsen, 2003).

Anslaget på 400 000 kr för att säkerställa antikvarisk kompetens utnyttjades inte under 2003. Från och med juni 2003 har det inte funnits någon arkeolog vid Sörmlands museum knuten till projektet. Skogsvårdsstyrelsen har själva stått för utbildningsdelen av forn- och kulturlämningar. Riksantikvarieämbetet har under perioden bistått med en person med platsledarkompetens som i viss mån utgjort stöd i antikvariska frågor.

Länet har under 2004 granskat de kvarvarande lämningar som inventerades under perioden 2002–2003 av projektet Skog & Historia. Detta har skett med det anslag som fanns avsatt för den antikvariska kompetensen för 2003, dvs. för en arkeolog.

Lagrum

Forn- och kulturlämningar lyder till stor del under två av våra lagar; Kulturminneslagen (SFS nr 1988:950) och Skogsvårdslagen (1979:429). Skyddet av våra kulturminnen stadfästes i *Kungl. Maj:ts placat och påbud* från år 1666, som är en av landets äldsta lagar. Därefter har lagen omformats och den nuvarande Kulturminneslagen inleds med orden ”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvar för detta delas av alla.” Kulturminneslagen är den centrala lagen för kulturmiljövården. I 2 kap. 1 § definieras begreppet fast fornlämning: ”Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna.” Därefter följer en uppräkningslista av vad som avses.

Skogsvårdslagen omfattas av att man måste ta hänsyn till kulturmiljövårdens intressen samt att regeringen eller den myndighet som regeringen utser skall meddela vilka föreskrifter som gäller (30 §).

De politiska beslut som kom att ändra förhållningssätt och ansvarsroll till kulturlämningar i skogsmark är till att börja med 1993 års skogspolitiska proposition (prop.1992/93:226). Beslutet innebar två skogspolitiska mål, ett produktionsmål och ett miljömål. Något fullständigt miljömål fanns inte tidigare. Med miljömålen följde att;

- skogens kulturmiljövården samt dess estetiska och sociala värden skall värnas
- skogspolitikens produktions- och miljömål skall vara jämställda
- skogsvårdsorganisationen har ett sektorsansvar för kulturfrågor (ej fasta fornlämningar) inom skogsmark

I den skogspolitiska propositionen (1997/98:158) redovisades en utvärdering av 1993 års skogspolitiska beslut. Vare sig produktionsmålen eller miljömålen hade uppnåtts. Målen skulle ligga fast men vissa lagförändringar föreslogs bl.a. ”att det för varje brukningsenhet skall finnas en redovisning av hur skogen ser ut och vilka natur- och kulturmiljövården

som har registrerats inom bruksenheter”. Ytterligare anser regeringen att ”Det är en uppgift för i första hand Riksantikvarieämbetet, Skogsstyrelsen och de regionala museerna i enlighet med kulturmiljöområdets ansvarsfördelning att tillhandahålla relevanta kunskapsunderlag samt svara för att skogens kulturmiljövården tas till vara genom information och rådgivning.” (Riksantikvarieämbetet, 2004b).

I Kulturminneslagen anges att länsstyrelsen har tillsyn över kulturminnesvården i länet och att Riksantikvarieämbetet har överinseende över kulturminnesvården i landet. Länsstyrelsen är den myndighet inom länet som har ansvar för och fattar beslut om fornlämningar.

Ansvarsfrågan är oklar. Regeringen anger å ena sidan en ansvarsfördelning där Länsstyrelsen inte har ansvar att tillhandahålla kunskapsunderlag, å andra sidan står det i Kulturminneslagen att Länsstyrelsen är den myndighet som fattar beslut om fornlämningarna i länet.

Register

Fornminnesregistret (FMR)

Fornminnesregistret (FMR) är ett analogt nationellt register, som är upprättat i samband med fornminnesinventeringens förstagångsinventering och kompletterat i samband med revideringsinventeringen. Registret är uppbyggt av Riksantikvarieämbetet, som även ansvarar för dess ajourhållning. Det innehåller ca 1 miljon fasta fornlämningar och övriga kulturlämningar. Registret består av två delar, dels markeringar på den ekonomiska kartan, dels en beskrivning samlade i böcker. I böckernas beskrivningar finns även den antikvariska bedömningen angiven t.ex. *Fast fornlämning* (run-R), *Bevakas!* (möjlig fornlämning), och *Inpr. ej* (övrig kulturhistorisk lämning). Kopior av registret finns på respektive län. Uppgifterna i registret kommer till största delen från fornminnesinventeringen och arkeologiska undersökningar, men även från privatpersoner och föreningar. Registret är systematiskt och konsekvent genomfört inom länen med reservation för mindre lokala avvikelser som genomförts i några län. Fornlämningsbegrepp, antikvarisk bedömning samt införande av nya kategorier av lämningar har under årens lopp varit föremål för både utredningar, diskussioner och seminarier. Kunskapsavdelningen på Riksantikvarieämbetet fastslog 2002-04-23 en lämningstyp lista (www.raa.se/fornminnesinformation/projbesk.asp) samt antikvarisk bedömning (www.raa.se/FMR/pdf/antikbed.pdf), vilka skall användas vid registrering i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister.

Fornminnesinformationssystem (FMIS)

År 1999 fick Riksantikvarieämbetet ett regeringsuppdrag att lösa frågan om tillgång till digital fornminnesinformation för forn- och kulturlämningar vilket utmynnade i *Informationssystemet om fornminnen (FMIS)*. Överföring av information från det analoga FMR till FMIS sker i en

arbetsprocess som omfattar digitalisering, kvalitetssäkring och konvertering. Arbetet med digitaliseringen av äldre material bedrivs länsvis enligt en planerad turordning. De första länens digitala register driftsattes under hösten 2003 och det sista länet beräknas vara klart vid utgången av 2005. Digitalisering innebär att man överför information från Fornminnesregistrets kartor och böcker till digital form. Texter lagras i en databas, som fysiskt finns på Riksantikvarieämbetet, och lägesuppgifter lagras i en databas hos Lantmäteriverket.

Riksantikvarieämbetet har det totala systemansvaret för FMIS; förvaltning, drift, ansvar för utbildning, kunskapsstöd och support liksom den fortsatta utvecklingen av systemet. Riksantikvarieämbetet har också ansvaret för informationens övergripande utveckling och kvalitet samt utveckling av metadata. Riksantikvarieämbetet har tidigare fört över relevant fornminnesinformation till Lantmäteriverkets fastighetsregister samt till de databaser som hanterar landskapsinformation, men om detta skall fortsätta är i dags dato oklart.

Vid årsskiftet 2004–2005 överfördes de lämningar som finns registrerade i Riksantikvarieämbetets analoga Fornminnesregister för Södermanlands län i det digitala FMIS (Fornminnesinformationssystem). Databasen nås från internet och är sökbar för samtliga som har en inloggningskod. Enligt Riksantikvarieämbetets vision ska varje länsstyrelse i framtiden själva kunna göra sina uppdateringar direkt in i databasen.

Digital registrering i fält (fältGIS)

Från och med år 2004 går det att både registrera, beskriva och föra in information direkt i en handdator (fältGIS), vilket är framtaget av Riksantikvarieämbetet och anpassat efter FMIS. Handdatorn kopplas efter fältarbete till en bärbar eller stationär dator och därefter görs en direktimport i FMIS. Detta arbetssätt har redan påbörjats i flera län.

Kvaliteten på informationen i FMIS är av naturliga skäl beroende av den kvalitet som uppnåtts vid den fältsituation där lämningen registrerats. Bristfällig dokumentation och lägesbestämning i fält ger också bristfällig information i databasen. Vid registrering i fältGIS och FMIS anges alltid vilket underlag (karta) som använts vid dokumentationen samt vilken metod som använts.

Skogsvårdsorganisationens databas (SVO-data eller "Kotten")

Skogsorganisationens datasystem (SVO-data) går i dagligt tal under benämningen "Kotten". De olika skogsvårdsstyrelserna har fram till 2003 haft egna lokala system som inte varit konvertibla med varandra. Från och med 2003 utvecklade Skogsstyrelsen en gemensam databas för Skogsvårdsstyrelserna, den s.k. "Storkotten". Registren eller delar av databasen finns tillgängliga på diskett, CD-skiva eller utskrivna. Skogsstyrelsens hemsida ger inga uppgifter om hur man når databasen.

Informationsflödet mellan SVO-data och FMIS

Riksantikvarieämbetet har i en PM (Riksantikvarieämbetet, 2004a) beskrivit två olika modeller för informationsflödet mellan SVO-data och FMIS och redogör också för vilka konsekvenserna blir för användaren med att använda dem. I båda modellerna prenumererar SVO-data på FMIS. Riksantikvarieämbetet föreslår att personal i Skog & Historia-projekten lämnar sitt fältmaterial till antikvarisk personal, som gör en första genomgång av vilka lämningar som uppfyller kraven för att registreras i FMIS och vilka som enbart skall vara kvar i SVO-data. De lämningar som skall in i FMIS skrivs inte in i SVO-data utan registreras direkt i FMIS och exporteras därefter till SVO. I samma PM påpekas att information inte får skickas ut till markägare förrän de granskats av antikvarisk personal.

Tanken är att all information, som kulturmiljövården har behov av, skall återfinnas i FMIS. De lämningar som inte tas med i FMIS utan finns kvar enbart i SVO-data (ca 25 procent) utgör inte lämningar som påverkar Länsstyrelsens handläggning. Hur Skogsvårdsorganisationen tänker göra med de lämningar som förts över till FMIS (om dessa skall finnas kvar i Kotten eller inte) är oklart. Tanken med FMIS är att alla som skall jobba med kulturmiljövård, även skogsvårdsorganisationerna, skall använda det nationella register för forn- och kulturlämningar som FMIS utgör.

Skogsstyrelsen har lämnat synpunkter på det förslag som Riksantikvarieämbetet framfört i sin PM. De anser att förslaget att registrera direkt i FMIS är bra, men vill att materialet blir tillgängligt en vecka efter att det registrerats framförallt för skogsbruket.

Under hösten har diskussionerna fortsatt mellan myndigheterna hur dataflödet skall hanteras och vid Skog & Historiaseminarier i Stockholm i november 2004 framfördes önskemål från länens representanter att de båda myndigheterna måste lösa detta problem snarast möjligt.

Skog & historia

Ett riksprojekt

Skogsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet påbörjade under 2001 diskussioner om ett gemensamt riksprojekt för Skog & Historia och under november 2002 beslutade de båda organisationerna om projektets organisation och riktlinjer på nationell nivå. Målen med det rikstäckande projektet är:

- att få fram ett heltäckande och kvalitativt likvärdigt kunskapsunderlag för skogens kulturmiljöer
- att öka kunskapen om kulturarvet i skogsbygderna
- att genom informations- och utbildningsinsatser få ner skadefrekvensen på skogens kulturmiljöer
- att erbjuda långtidsarbetslösa självständiga och meningsfulla arbetsuppgifter

I dokumentet angavs även vissa övergripande riktlinjer för regional nivå vilket utmynnade i ett dokument som undertecknades av båda organisationerna i december 2002 (Skogsstyrelsen & Riksantikvarieämbetet, 2002) vilket också utgjorde grunden för dokumentet *Lägsta Godtagbara Standard*.

En styrgrupp, projektgrupp och referensgrupp bildades. Styrgruppen har ansvar för de övergripande frågorna och består av cheferna för de båda organisationer samt ytterligare två chefer, en från var organisation. Projektgruppen svarar för det löpande projektarbetet och består av sex representanter med tre personer från vardera organisationen. Referensgruppens uppgift är att vara rådgivare till projektet och den gruppen skall representera en bredd av intressen inom skogs- och miljövårdssektorn.

Styrgruppen har utarbetat ett underlag till en finansierings- och organisationsplan, men den har inte fastslagits. Detta beror till stor del på att förutsättningarna har ändrats under tiden och att de medel som skulle avsättas från skogsorganisationen och kulturmiljövårdens sida inte beviljats av regeringen.

Projektgruppen enades om att arbetet regionalt måste utgå från de länsvisa förutsättningarna och finansieringssituationen. Förslaget är att det finns en regional styrgrupp med representanter från länsstyrelse, länsmuseum och skogsvårdsstyrelsen som leder det regionala arbetet och tillsammans bereder de ekonomiska frågorna, precis som projekten i länet varit organiserade. Skogsvårdsorganisationen och kulturmiljövården driver tillsammans projekten medan skogsvårdsstyrelserna är administrativa projektägare och ansvarar för administration och de arbetssökande. Fackutbildade fornminnesinventerare kan anställas på Skogsvårdsstyrelserna

för att få in mer antikvarisk kompetens i skogsvårdsorganisationen. Länsstyrelsen och Länsmuseumet skall tillsammans verka för att kulturmiljövårdens intressen beaktas. Utbildningen bör vara ett delat ansvar liksom förmedlings- och informationsfrågor. Inom varje län kan finnas utöver styrgruppen en referensgrupp med representanter från medfinansiärer samt från det rikstäckande Skog & Historiaprojektet. Projektgruppens arbete har förutom att delta i regionala styrgrupper även omfattat anordnande av olika seminarier. Ett längre seminarium genomförs varje år (2–3 dagar), förlagt till olika regioner i Sverige. Det har också arrangerats flera tematiska endagsseminarier per år, förlagda i Stockholm.

Idag finns Skog & Historiaprojekt i flertalet av våra län, men de har utformats olika på grund av länens olika förutsättningar.

Skog & Historia i Södermanlands län 2001–2003

Projektet Skog & Historia startade i Södermanlands län i juni 2001. Den första projektperioden omfattade ett år, 2001-06-01 t.o.m. 2002-05-31 och drevs som ett pilotprojekt. Den andra projektperioden omfattade 1,5 år, 2002-07-01 t.o.m. 2003-12-31. Båda projektperioderna har varit ett samarbete mellan Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen, Sörmlands museum, Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen i Södermanlands län, Länsarbetsnämnden, Svenska Europeiska socialfondens råd och ESF-rådet (Växtkraft Mål 3). Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen har haft det övergripande projektansvaret för båda perioderna.

Projektbeskrivningar och genomförande

Projektmål (Carlsson, 2001 och 2002; Engman & Lundevaller, 2003; Lundevaller, 2003)

- 1) skapa ett underlag för att effektivt skydda fornlämningar och andra värdefulla kulturlämningar i skogslandskapet
- 2) sysselsätta arbetslösa i meningsfull och utvecklande sysselsättning inom området natur- och kulturmiljö
- 3) att för arbetslösa återskapa det sociala nätverk som är så viktigt för självkänsla och självförtroende
- 4) skapa kompletterande beslutsunderlag för turistanläggningar och arbetsföretag
- 5) komplettera befintliga fornminnes- och kulturmiljöinventeringar i länet och sprida inhämtad information till företag, markägare och allmänhet
- 6) efter avslutat projekt skall minst 30 procent av deltagarna ha lämnat arbetslösheten och övergått till utbildning, regelrätt arbete eller annan utvecklande verksamhet

Inför den andra projektperioden tillkom ytterligare ett delmål;

- 7) att åskådliggöra kulturminnen i fält genom röjningsinsatser och information

Styrgrupp

En styrgrupp bildades med representanter från samtliga projektparter. I styrgruppen har både chefer, projektledare och handläggare deltagit. Dessa har träffats regelbundet (5–6 ggr/år).

Finansiering

För den första projektperioden (2001–2002) omfattade budgeten drygt 4 miljoner och för den efterföljande projektperioden (2002-06–2003-12) drygt 11 miljoner. Uppgifterna nedan är hämtade ur projektets egna utvärderingar samt från de redovisningar som presenterats på styrgruppsmötena.

Under den första projektperioden fanns 188 800 kr budgeterat från kulturmiljövården (4,3 procent av den totala budgeten). Av dessa kom 146 335 kr att utnyttjas. Under den andra projektperioden fanns ca 1 800 000 kr (16 procent av den totala budgeten) budgeterat från kulturmiljövårdens sida. Av dessa kom 1 032 454 kr att utnyttjas. Skogsvårdsorganisationen har under den första projektperioden haft en budgeterad kostnad på 115 200 kr (2,6 procent av den totala budgeten) vilken överskreds med 17 000 kr och för den andra projektperioden fanns 232 000 kr budgeterat (2,1 procent av den totala budgeten) av vilka ca 145 000 kr kom att användas. Budgeten för den sista projektperioden kom att revideras då kostnader och överskott omfördelades så att den totala kostnaden kom att hamna på samma summa som den budgeterade. Länsarbetsnämnden och ESF har stått för större delen av budgeten under båda projektperioderna.

Personal

Två projektledare, en skoglig och en antikvarisk, har arbetat heltid i projektet. Skogsvårdsstyrelsens projektledare hade huvudansvar för de skogliga samt de administrativa delarna och Sörmlands museums projektledare (t.o.m. 2003-05-31) hade huvudansvar för de antikvariska delarna samt utbildning och granskning. Under kortare perioder har även annan antikvarisk personal från Sörmlands museum, länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet bistått vid utbildning och granskning.

Projektet har bedrivits med hjälp av arbetslösa, både män och kvinnor. Inga speciella förkunskaper har krävts. Under den första projektperioden 2001–2002, deltog 27 personer i projektet varav övervägande delen var födda på 1940-talet. Under den andra projektperioden 2002–2003, deltog ca 80 personer i projektet. Av dessa har ett par grupper arbetat främst med röjning och informationsinsatser. De som deltagit i projektet har varit långtidsarbetslösa som arbetsförmedlingarna ansett lämpliga. Flertalet saknade förkunskaper om inventeringar och om forn- och kulturlämningar. Då flera av projektdeltagarna var långtidsarbetslösa (mellan 2 och 12 år) har projektet ansett att en viktig del har varit att öka deltagarnas sociala nätverk och höja deras självförtroende.

Utbildning

Projektets utbildningsplan omfattade tre veckors teoretisk och praktisk utbildning med momenten kulturmiljövård, lagstiftning, skogsbruk,

miljömål, inventering, arkivkunskap och viss datakunskap. Utbildningsinsatser har genomförts även under projektens gång. De som kom in i projektet efter att utbildningen genomförts har genomgått en utbildning under tre dagar. Utbildningen utfördes huvudsakligen av personal från Skogsvårdsstyrelsen och Sörmlands museum, samt föreläsare med expertkompetens från Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet.

Metod

Områden för inventering har valts utifrån vilka arbetsförmedlingar som visat intresse och var de anvisade har bott. Deltagarna delas in i mindre grupper om 3–4 personer i varje grupp. Efter utbildningsmomenten sammanställs fakta och andra viktiga kunskapskällor och berörda markägare och hembygdsföreningar kontaktas inför fältarbetena.

Skog & Historia har till stora delar utgått från Fornminnesinventeringens praxis. Denna modell har utvecklats under en lång tid för en deltagargrupp som har kunskap om det förhistoriska kolonisationsförloppet, olika kulturer, geologiska förutsättningar, samspelet mellan olika fornlämningskategorier osv. När denna modell applicerades på anvisad personal, vilka i flertalet fall saknade förförståelse för förhistoria, ledde det till att man i början genomförde en systematisk genomkämning av områden trots att målen till många delar skiljde sig från Fornminnesinventeringens mål. Man övergick senare till att i huvudsak gå på tips, kartmaterial och skriftliga källor, vilket beror på att man i första hand eftersträvat att finna yngre lämningar och att fornminnesinventeringens metod till vissa delar ej passade för detta ändamål. I övrigt följer projektet till stora delar de anvisningar som finns för att göra registreringar i FMIS samt kartmarkering som idag görs på ortofoton eller fastighetskarta i skala 1:10 000 (ibland papperskopior). Fastighetskartorna saknade markanvändningsskikt och visade enbart öppen mark (gul färg) respektive skog (grön färg). Detta gör att inläggningens exakta läge terrängmässigt ej går att kontrollera. Beskrivningarna har i fält utgjorts av blanketter som delvis anpassats efter fornminnesregistret och dess sakord. Fr.o.m. 2003 upprättades en gemensam registreringsblankett för både Skogsvårdsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet. Punkter har mätts in med GPS, vilka därefter manuellt mätts in på kartorna. Allt registrerades i en lokal databas på varje lokalkontor som arbetsgrupperna hade till sitt förfogande. Därefter har det överförts till Skogsvårdsstyrelsens lokala databas ”Kotten” och senare i ”Storkotten”.

Granskning

Granskning av lämningarna har skett dels parallellt med inventeringarna dels i efterhand. Riksantikvarieämbetet har förutom museet tidvis bistått med antikvarisk personal som arbetat med granskning både med grupperna och självständigt.

Under 2003 gjordes en prioritering av vilka lämningar som skulle granskas och föras in i fornminnesregistret, varvid bl.a. kolbottnar och gränsrösen i befintliga gränser kom att utelämnas. Detta berodde dels på att Riksantikvarieämbetet inte tidigare registrerat dessa lämningar i

någon större utsträckning och dels på att de antikvariska resurserna ej räckte till för granskning av samtliga lämningar.

Lämningar som är granskade av antikvarisk personal har förts in i Fornminnesregistrets böcker eller på FMIS-blanketter samt lägesmarketrats på fastighetskartor eller flygfoton s.k. ortofoton.

Resultat 2001–2002

Inom dessa två projektperioder har inventeringar pågått inom fem kommuner och sju socknar; Nyköpings kommun (Nikolai, Svärta, Helgona socknar), Flens kommun (Dunker socken), Vingåkers kommun (Västra Vingåker socken), Katrineholms kommun (Östra Vingåker socken) och Eskilstuna kommun (Ärla socken). Den totala ytan omfattar ca 55 600 ha (566 km²).

Totalt har 2340 lokaler registrerats under de båda projektperioderna.

Under den första perioden registrerades 763 lokaler, där *gränsmärke* utgör den mest förekommande kategorin följt av *kolbotten*. Därefter kommer ett stort antal kulturlämningar allt ifrån småindustriella lämningar, skyttevärn, yngre torp till ett mindre antal fasta fornlämningar. Av dessa är flertalet granskade av antikvarisk personal.

Under den andra projektperioden har 1577 nya lokaler registrerats i SVO-data. Den mest förekommande kategorin har utgjorts av *kolbotten* följt av historiska *husgrunder*, *gränsmärken* och därefter av andra lämningstyper. Av dessa har ca 1200 lokaler granskats, varav flertalet 2004.

Skog & Historia har lagt mycket tid på förmedling av inventeringsresultaten vid markägarträffar och genom informationsmöten med både fackfolk och allmänhet. Alla lämningar har registrerats i en lokal databas på Skogsvårdsstyrelsen ("Kotten"). Material i SVO:s databas är tillgängligt framförallt för Skogsvården, men även andra kan begära att få ett uttag ur databasen från Skogsvårdsstyrelsen. I databasen finns både granskat och ogranskat material.

Det granskade materialet som är skrivet på blanketter finns i dagsläget på Länsstyrelsen i form av FMIS blanketter och ortofoton eller fastighetskartor. Detta skall föras in i FMIS då Södermanlands län driftsatts. De lämningar som är granskade före 2003, och införda i inventeringsböckerna, är digitaliserade och skannade och finns med i FMIS sedan driftstart.

Ett par artiklar har funnits i länets tidningar och i hembygdsföreningarnas årsskrifter.

Projektet har gjort två utvärderingar för de olika projektperioderna samt en sockenrapport. Utvärderingen för den första projektperioden omfattar redovisning av lämningar, deltagare, utbildning och publik verksamhet, men saknar en utvärdering av det antikvariska arbetet (Engman & Lundevaller, 2002). I den andra utvärderingen för åren 2002–2003 finns en uppföljning av hur projektets arbete har svarat mot de sju delmål som uppställts i projektbeskrivningen samt en redovisning av de framtagna resultaten (Lundevaller, 2003). Båda utvärderingarna ger kvantitativ information om forn- och kulturlämningar, men saknar en kvalitativ värdering av dessa och av det antikvariska arbetet.

Nicolai socken i Nyköpings kommun är den socken där Skog & Historiainventeringarna är slutförda och där en sockenrapport färdigställd (Engman, 2003). I denna rapport finns förutom resultat både i tabell och textform, en projektbeskrivning, beskrivning av fornlämningsmiljö och kulturlandskap, analys av resultaten samt erfarenheter och utvecklingsmöjligheter inom projektet. Denna typ av avrapportering, som innehåller en analys av materialet samt placerar lämningarna i ett historiskt sammanhang, är nödvändig för att både allmänhet, markägare samt kulturmiljövården skall kunna använda sig av det.

Nicolai socken

Av de socknar som granskats 2003 och där Skog & Historiainventeringen är avslutad, har 314 lokaler i Nicolai socken granskats (Engman, 2003). Ett undantag finns för kolbottnar och gränsmarkeringar vid befintliga gränser, vilka har granskats av skoglig personal och inte förts in i fornminnesregistret. Detta beror på att det i början av den första projektperioden rådde oklarheter om vilka kategorier som skulle föras in i fornminnesregistret.

Av de 314 lokalerna har 5 procent utgått och 43 procent är kvar i SVO-data. Totalt har 52 procent förts in i FMIS, varav 12 procent fasta fornlämningar. De fasta fornlämningarna utgörs bl.a. av gravar, skärvtenshögar, fångstgropar samt älvkvarnsförekomster. Övriga kulturhistoriska lämningar som registrerats i FMIS är bl.a. gruvområden, befästningsanläggningar, yngre bebyggelseämningar. Av dem som utgått är flertalet naturbildningar. Av dem som är kvar i SVO-data utgör en stor del yngre lämningar såsom stenmurar, torp och gränsmärken.

Nicolai socken – nya forn- och kulturlämningar fördelade på lokaler

Fast fornlämning	20
Bevakningsobjekt	2
Övrig kulturhistorisk lämning	142
Kvar i SVO-data	134
Utgår	16
Summa	314

Resultat 2004

Under 2004 har en person, med platsledarkompetens, anställd vid Sörmlands museum granskat lämningar inom sex socknar; Helgona och Svärta socknar (Nyköpings kommun), Dunker socken (Flens kommun), del av Ärla socken (Eskilstuna kommun), Östra Vingåkers socken (Katrineholms kommun) och Västra Vingåkers socken i (Vingåkers kommun).

Arbetet genomfördes under 7,5 månader och omfattade ca 1000 objekt, vilka framkommit inom de båda projektperioderna fram till juni 2003. Av dessa är granskningen klar inom samtliga socknar förutom i Ärla socken, där ca hälften av de 420 registrerade lokalerna återstår att

granska (Ulfhielm, 2004). I samtliga socknar, med undantag för Helgona socken, har inventeringen fortsatt efter juni 2003 i ett nytt Skog & Historiaprojekt, utan medverkan av den regionala kulturmiljövården. Dessa lämningar är ej granskade av antikvarisk personal med platsledar-kompetens. I Helgona socken är Skog & Historiainventeringar slutförda och granskningen klar (bilaga 2).

Sörmlands museum har efter avslutat granskningsarbete 2004 sammanställt de lokaler som är granskade fram till juni 2003 i respektive socken, samt bifogat kommentarer om granskningsarbetet. Sammanställningen omfattar lämningstyper med den antikvariska statusen, hur många som utgått, vilka som är kvar SVO-data samt vilka som nyregistrerats, se bilaga 2 (Ulfhielm, 2004).

Helgona socken

Av de socknar som granskats 2004 och där Skog & Historiainventeringen är avslutad granskades 209 lokaler i Helgona socken. Av det totala antalet granskade lokaler utgör 13 procent fast fornlämning, 8,6 procent har utgått och knappt 25 procent är kvar i SVO-data. Totalt fördes 66 procent in i FMIS, av dessa utgör 20 procent fasta fornlämningar, varav drygt hälften tillkommit vid granskningen. De fasta fornlämningarna utgörs bl.a. av gravar och äldre bebyggelse. Av de lokaler som är kvar i SVO-data utgör merparten mindre grusgropar, stentäkter och enstaka uthusgrunder på gårdstomter samt yngre obrukade åkrar. De som utgått har utgjorts av naturbildningar. Av de resultat som framkommit under 2004 års granskning visar att de anvisade har varit bättre på de historiska lämningarna i skogsmark medan jordbruksmarkens lämningar, som i många fall varit förhistoriska, varit svårare att hantera. Exempel på detta är bl.a. gravar som i flera fall vid granskningen visat sig utgöra naturbildningar eller odlingssten.

Helgona socken – nya forn- och kulturlämningar fördelade på lokaler.

Fast fornlämning	28
Bevakningsobjekt	16
Övrig kulturhistorisk lämning	95
Kvar i SVO-databasen	52
Utgår	18
<i>Summa</i>	209

Vid en procentuell jämförelse mellan de både socknarnas olika kategorier ligger den huvudsakliga skillnaden i att alla lämningar i Helgona socken, vilka har en lämningstyp som finns med i lämningstypslistan (FMIS), har förts över i FMIS. Därmed finns färre lämningar kvar i SVO-data och fler införda i FMIS i Helgona socken i jämförelse med Nicolai socken. När det gäller bevakningsobjekten finns fler i Helgona socken vilket bl.a. beror på att många torplämningar saknar karthänvisningar eller äldre belägg för att man ska kunna fastslå den antikvariska statusen. Båda socknarna är revideringsinventerade av Riksantikvarieämbetet på 1980-talet.

Fornminnesinventeringen

Ett nationellt projekt

Bakgrund och organisation

Det hittills största kulturinventeringsprojektet i landet utgörs av Riksantikvarieämbetets Fornminnesinventering som startade 1938. Man talar om *förstagångsinventeringen*, som pågick mellan åren 1938 och 1977. Den genomfördes inom de områden där ekonomiska kartor upprättades och följde Lantmäteriets (tidigare Rikets Allmänna Kartverk) utgivningsplan för ekonomiska kartan. *Fullständig revidering* eller *andragångsinventeringen* påbörjades 1974 och avslutades 2002 utan att alla förstagångsinventerade områden hade reviderats. Med fullständig revidering menas inte ”full täckning” utan begreppet ses i förhållande till *partiell revidering* (varmed menas en i huvudsak byråmässig inventering), som gjordes inom vissa områden.

Fornminnesinventeringen var starkt knuten till Lantmäteriets inventeringar, vilket innebar att man ofta var tvungen att göra prioriteringar på grund av Lantmäteriets arbetstakt med karteringen. Skogsmarker blev mindre noggrant inventerade än jordbruksmarker. Anledningen till en andra inventeringsomgång var att Lantmäteriet skulle revidera den ekonomiska kartan. Även fornlämningsbegreppet utvidgades och kom att omfatta flera kategorier. Kompletteringar av olika kategorier har tillkommit efter hand, men dessa har varit begränsade då det varit en viktig utgångspunkt för Riksantikvarieämbetet ”att dessa används på ett sådant sett att Fornminnesregistret håller så jämn kvalitet som möjligt” (Norman, 1995a).

I samband med Riksantikvarieämbetets omorganisation 1995 lades ett program för fornminnesinventeringen som skulle sträcka sig in på 2000-talet (Norman, 1995 b). Fornminnesinventeringen skulle i högre grad än tidigare utföras via de regionala organisationerna. Administration, planering och rekrytering skulle göras regionalt, men med stöd från Riksantikvarieämbetet. Avsikten var att därigenom ge den regionala kulturmiljövården förbättrade möjligheter att bygga upp ökad kompetens och kunskap om landskapet och utveckla kontakterna mellan den centrala och de regionala organisationerna. Hur denna information delgetts länen är oklart, då flera län ej varit medvetna om denna omstrukturering av arbetsformerna. Fornminnesinventeringen pågick fram till år 2002 med Riksantikvarieämbetets medverkan.

Den fältpersonal som anlätades vid förstagångsinventeringen var till att börja med ofta folkskolelärare, vilka hade ledigt på somrarna och som var vana att skriva och skrev tydligt. Ett fåtal arkeologer på Riksantikvarieämbetet utgjorde arbetsledare. Personalen vid andragångsinventeringen har med något undantag utgjorts av arkeologer. Under

årens lopp har personer med lång erfarenhet blivit platsledare. Platsledarträffar har hållits med jämna mellanrum och vid seminarier har fornlämningsbegreppet, de antikvariska bedömningarna och övriga frågor behandlats för att garantera så likartade bedömningar som möjligt. Det är först under 2002 som kompetenskraven på en platsledare kom att skrivas ned i ett dokument (Riksantikvarieämbetet, 2002).

Syfte

Syftet med fornminnesinventeringen har dels varit att få fornlämningarna markerade på kartan, dels att bygga upp ett jämförbart nationellt fornminnesregister med både forn- och kulturlämningar. Registret är främst ett stöd vid handläggning inom kulturmiljövården och inom samhällsplaneringen, men används också av allmänhet och forskning. Inventeringen syftade även till att lämningarna skulle redovisas till lantmäteriet för införing på den ekonomiska kartan, vilket krävde en utvecklad systematik.

Metod

Inventeringen har föregåtts av en excerpering av arkivalier, register och kartor. Utifrån det materialet görs en bedömning som tillsammans med en genomgång av geologiska kartor och höjdförhållanden bildar underlag för hur man skall göra sina terrängavsökningar. Inventeringen har gjorts sockenvis och per ekonomiskt kartblad. Den är inte heltäckande i den bemärkelsen att all mark är inventerad utan valen har gjorts utifrån föregående excerpering.

Så länge revideringsinventeringen pågick gjordes allt analogt. Samtliga lämningar lades in på flygfoton, s.k. ortofoton i skala 1:10 000, i vissa fall 1:20 000. Felmarginalen, acceptansen för en inläggning, har varit på 1 mm på kartan, dvs. 10 eller 20 meter. Arbetstakten har legat mellan 1,5 och 5 km² per arbetsdag och person. Med en arbetstakt av 2,5 km² per dag innebär det att en person skall inventera ett ekonomiskt kartblad på 10 dagar. Fältarbetet genomfördes i regel sockenvis dvs. en person per socken. I areellt stora socknar har arbetet utförts av flera inventerare. I fjällregionen har arbetet utförts i lag om två eller flera personer på grund av riskfaktorn. Under andragångsinventeringen genomfördes varje år fältseminarier eller ett platsledarmöte, vars syfte var att få till stånd en likartad bedömningsgrund samt att alla skulle lära sig olika typer av fornlämningar i fler delar av Sverige än det län som man jobbade i.

Kompetenskrav på antikvarisk personal

Skogsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet har tillsammans tagit fram ett dokument om *Lägsta Godtagbara Standard* (LGS) för antikvarisk personal inom projektet Skog & Historia (Skogsstyrelsen & Riksantikvarieämbetet, 2004), vilket tidigare beskrivits.

Riksantikvarieämbetet har i en PM utvecklat och specificerat kraven på den antikvariska personalen (Riksantikvarieämbetet, 2004b). Enligt denna PM skall en platsledare utöver en grundläggande examen i arkeologi, kulturgeografi eller annan likvärdig utbildning ha dokumenterad

erfarenhet som fältarbetsledare inom fornminnesinventeringen eller annan likvärdig inventering. Dessutom skall man ha genomgått Riksantikvarieämbetets landskapshistoriska utbildningsprogram, där olika moment ingår som;

- Allmän kunskap (bl.a. fornlämningsbegreppet, arkiv, lagar, miljömål)
- Särskilda fältarkeologiska kunskaper (bl.a. analysera landskap, tolka historiska kartor, bedömningar, topografiska lägen)
- Arbetsledarförmåga (bl.a. säkerhetsföreskrifter, pedagogisk och organisatorisk förmåga)
- Registreringskunskaper (bl.a. känna till rutinerna för registreringar, vara förtrogen med lämningstypslistan, behärska relevanta tekniska hjälpmedel – FältGIS/FMIS)

Riksantikvarieämbetet har ett ansvar att utbilda och stödja antikvarisk personal och arrangerar utbildning i landskaphistoria, FMIS Registreringsklient och i FältGIS.

Man kan beskriva den inbitne fornminnesinventeraren som Klas-Göran Selinge gör i skriften *50 år med fornminnesinventeringen* – ”med det förflutna ständigt närvarande och kan inte se ett stycke terräng enbart med oförevillade nutidsögon utan mer eller mindre som en depå för historiens kvarlåtenskap” – ”att studera och observera landskap har för åtskilliga blivit ett förhållningssätt till verkligheten” (Selinge, 1989).

Resultat

Samtliga lämningar har förts in i fornminnesregistret allt från äldsta bosättningar till tjärdalarnas tidsålder. Registret består av två delar, dels kartor i skala 1:10 000 alternativt 1:20 000 med inlagda lämningar, dels inventeringsböcker med bl.a. beskrivningar, antikvariska bedömningar och kartaviseringar. De antikvariska bedömningarna i böckerna är; **R** (Fast fornlämning), **(R)** (fornlämning med oklar utbredning), **Inprickas ej** (idag ”Övrig kulturhistorisk lämning”), **Bevakas!** och **Utgår**. På kartan är allt markerat med rött som trycktes på den ekonomiska kartan (i huvudsak fasta fornlämningar, upplysningstexter) samt övriga kategorier med blått vilket ej trycktes på den ekonomiska kartan. I FMIS finns samtliga kategorier med både i text- och kartdel. Den antikvariska bedömningen finns på varje textdel.

Förmedling

Informationen inför fornminnesinventeringen har i regel varit otillräcklig, framförallt till markägare, vilka i möjligaste mån har kontaktats vid själva inventeringstillfället. Föredrag vid hembygdsföreningar, intervjuer i radio och tv samt tidningar har gjorts både under och efter inventeringen. Däremot har det varit ett stort problem att snabbt få ut resultatet till Länsstyrelser och Läns museer. Ett av problemen kan ha varit att kraven har varit att allt skall vara granskat både i fält av antikvarisk personal samt att beskrivningar följer fornminnesregistrets praxis.

Fornminnesinventering i Södermanland

Förstagångsinventering genomfördes i länet under åren 1955–1958 och andragångsinventering under åren 1979, 1982, 1984–1986, 1988–1989, 1997–2001. Hela länet utom 1 000 km² är revideringsinventerat. Av den yta som ej är fullständigt reviderad finns ca 750 km² intill Strängnäs (jfr fig.1, s. 29) och resterande områden utmed gränsen mot Östergötland.

En riksöversikt – forminnesinventeringen – nuläge och kompletteringsbehov sammanställdes av Riksantikvarieämbetet 1997 (Jensen, 1997). I denna finns förutom uppgifter om vilka områden som inventerats i varje län, även uppgifter om kompletteringsbehov. Dessa anges för länet vara boplatser i åkermark, stenåldersboplatser, by- och gårdstomter, småindustriella lämningar, bergshistoriska lämningar samt fossil åkermark.

Vid den revidering som påbörjades 1997 togs stor hänsyn till samtliga dessa kategorier. En specialinventering gjordes av de bergshistoriska lämningarna inom Åkers bergslag, vilket utmynnade i Atlasprojektet (Skyllberg, 1996; Eriksson & Skylberg, 2002) och i en avhandling (Skyllberg, 2001).

Resultatet av revideringarna i Södermanland under åren 1977–2002 finns i rapportmanus (Franzén, 2004). Exempel på en sockensammanställning sammanfattas nedan och i tabell som bilaga (1).

Av de delar som återstår att revideringsinventera är det största behovet i Strängnäs med omnejd. Detta område tillsammans med Mäläröarna har ett stort exploateringsstryck i och med en ökad inflyttning i dessa delar. På länsstyrelsen har handläggarna tills vidare enbart 1950-talets registeruppgifter som beslutsunderlag. Dessa måste ofta kompletteras med fältbesök, vilket både tar tid och kostar pengar.

Fig. 1. Översiktskarta över området som omfattar Gröna kartans samtliga 10H-blad. Skrafferat område saknar en andragångsinventering. Kartan är baserad på Röda kartan och omarbetad av Bitte Franzén, 2005.

Resultat från fornminnesinventering i Länna socken

Revideringsarbetet i Länna socken i Strängnäs kommun utfördes i olika perioder under åren 1997–2001 av en arkeolog (platsledare) från Riksantikvarieämbetet. Före revideringen fanns 62 kända lokaler, varav 45 registrerades vid förstagångsinventeringen och resterande är senare anmälningar. Efter förstagångsinventeringen utgjordes 35 lokaler av fasta fornlämningar, varav 10 gravfält och 15 gravlokaler. Vid revideringen registrerades 259 nya lokaler varav 115 st eller 44 procent utgjorde fast fornlämning och resterande övriga kulturhistoriska lämningar. De kulturhistoriska lämningarna utgörs till stor del av bebyggda bytomter och lösfynd. Arbetstakten var 2,5 km² per fältdag, dvs. ett ekonomblad inventerades på 10 dagar.

Länna socken – forn- och kulturlämningar fördelade på lokaler

	FÖRSTA-GÅNGSINVENT.	ANDRA-GÅNGSINVENT. +ANM.	TOTALT
Fasta fornlämningar	35	115	150
Övriga kulturhistoriska lämningar/Bevakas!	10	144	154
<i>Summa</i>	45	259	294

Utvärdering

Svarar Skog & Historiaprojekten mot de delmål som berör kulturmiljön i projektbeskrivningarna?

Av de sju delmål som de båda projektperioderna omfattar, berör fyra delmål kulturmiljön mer eller mindre (se sid 13). Delmålen rangordning är oklar. Utvärderingens fokus har legat på delmål 1) och delmål 5).

Delmål 1) Skapa ett underlag för att effektivt skydda fornlämningar och andra värdefulla kulturlämningar i skogslandskapet

I ett av projektets egna utvärderingar anges att det tidigare inte funnits något samlat register för kulturlämningar i skogen. Man ville därför upprätta ett Skog & Historiaregister för att underlätta för myndigheter och privatpersoner.

Mot detta kan invändas att det redan finns ett register för kulturmiljövården, Fornminnesregistret på Riksantikvarieämbetet, vilket omfattar både forn- och kulturlämningar. För Sörmlands del omfattas det av 17 700 lokaler med ca 100 000 forn- och kulturlämningar, varav en stor del i skogsmark.

Det formulerade delmålet utgick från felaktiga förutsättningar. Skog & Historia behöver inte skapa ett nytt register för att skydda forn- och kulturlämningar. Det effektivaste sättet är att komplettera det befintliga registret samt att informera markägarna så snart som möjligt. Markägarna har sedan ett ansvar att föra denna information vidare till t.ex. maskinförare.

Delmål 2) Komplettera befintliga fornminnes- och kulturmiljöinventeringar i länet och sprida inhämtad information till företag, markägare och allmänhet

Båda utvärderingsrapporterna tar upp vikten av att inventera den kunskapslucka som fornminnesinventeringen ej täcker, dvs. i regel tiden från 1800-talet fram till våra dagar.

Vid utbildningsmomenten inom Skog & Historiaprojekten har för stor vikt lagts på de förhistoriska lämningarna samt på utbildning av att tolka äldre historiska kartor. Fokus bör ligga på de historiska lämningarna och utbildningarna anpassas därefter.

Informationen utåt har varit en viktig del inom båda projektperioderna. Resultaten skall nå ut till markägare och andra berörda parter så snart som möjligt. Detta har skett via markägarträffar, brev eller direktkontakt med markägaren. Markägaren har fått en karta med lämningarna markerade samt beskrivningar över dessa. Hembygdsföreningar och allmänhet har i flera fall deltagit i informationsträffar.

Problemet har varit att de resultat som markägare delgivits har i många fall inte varit antikvariskt bedömda vilket innebär att beskrivning och läge inte granskats av sakkunnig. Ur kulturmiljövårdens intresse är det viktigt att materialet som kommer ut till markägare, forskare, eller myndigheter, har den kvalitet och den praxis som Fornminnesregistret alltid strävat efter. Om länsstyrelsen fattar beslut på en lämning som bedömts som en fast fornlämning och det sedan visar sig vara en lämning utan lagskydd kan staten bli skyldig att betala för undersökningen.

För att komplettera befintliga inventeringar bör bedömningar göras på ett jämförbart sätt. Lämningsar som registrerats inom Skog & Historia har inte blivit antikvariskt bedömda på ett konsekvent sätt som gör dem jämförbara med lämningar i det befintliga registret. De motsvarar inte Länsstyrelsens krav på ett rättssäkert underlag för kulturmiljövårdens handläggning. Informationen har ändå spritts och kan skapa förvirring.

Svarar Skog & Historiaprojekten mot kulturmiljöanslagets antikvariska krav och de krav som uttrycks i dokumentet *Lägsta godtagbara standard (LGS)*?

När de första Skog & Historiaprojekten påbörjades fanns LGS som ett förslag till riktlinjer som redovisades bl.a. på seminarier. Det första dokumentet är från 2002 och kom att skrivas under av Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen 2004.

Projektets organisation

Under båda projektperioderna tillsattes en styrgrupp med representanter för samtliga intressenter. I styrgruppen ingick dessutom den operativa arbetsgruppen.

Med en styrgrupp av cheferna för de olika myndigheterna som beslutat om de övergripande delarna och en arbetsgrupp som diskuterat och planerat den operativa verksamheten hade projektet fått en tydligare fördelning av roller och ansvar.

Personal och kompetensfrågor

Under hela den första projektperioden fanns en antikvarisk platsledare, men under den andra projektperioden fanns denne endast fram till juni 2003. Det saknades arkeologisk kompetens för att kontrollera lämningarna i fält. Länsstyrelsen hade äskat medel för två arkeologer, men beviljades endast medel till en arkeolog. Detta hade till följd att granskningen inte följde den takt som var behövlig. Den antikvariske platsledarens tid gick även till att utbilda den kraftigt utökade gruppen anvisade inventerare både i teori och i praktiskt fältarbete.

Länsansvarig projektledare samt delprojektledare med skoglig utbild-

ning har funnits under båda projektperioderna.

Projektet har haft en grundutbildning för de anvisade inventerarna som omfattat tre veckors teori och praktik.

Den efterfrågade antikvariska kompetensen kunde inte tillhandahållas under den andra projektperioden, vilket innebar att kulturmiljöanslagets antikvariska krav inte uppfylldes. Ytterligare en arkeolog hade behövts i projekten samt en antikvarisk platsledare efter juni 2003 t.o.m den andra projektperiodens avslut.

Fältarbetet

Fältmanual har funnits för båda projektperioderna.

Kontakter vid projektstart har fungerat till flertalet av avnämarna enligt projektutvärderingarna.

Markeringar av lämningar har gjorts på ekonomiska kartor eller ortofoton. Ibland användes fastighetskartor utan underliggande markanvändningsskikt vilket innebar svårigheter att lägga in markeringarna rätt.

GPS har använts vid inmätning. Vissa grupper har markerat punkterna på kartorna i efterskott vilket kan medföra att lämningens läge inte alltid är korrekt. En jämförelse i fält alltid måste göras.

Beskrivning har skett på gemensamt framtagna fältblanketter efter januari 2003 och dessförinnan på SVS-blanketter.

Vid arbete med grupperna visade det sig att många grupper saknade arkivmaterialet i fält, vilket är nödvändigt för att göra en komplett inventering och ej behöva återkomma till samma plats igen.

Båda projektperioderna uppfyller kraven på fältmanual, GPS, kontakter vid projektstart, arkivmaterial och blanketter. Däremot saknas ibland den precision och noggrannhet vid inprickning samt genomgång av arkivhandlingar som krävs för att materialet skall kunna överlämnas för granskning.

Granskning

Granskningsarbetet inom flera Skog & Historiaprojekt är idag ett problem och eftersläpningen är ofta stor. Granskningen bör ske parallellt så att de som ”hittat” en lämning får respons på hur man dokumenterar, lägesbestämmer och diskuterar lämningens status. Detta är viktigt för att man skall kunna återföra kunskap från platsledare till andra arkeologer och inventerare.

Under den första projektperioden följde granskningsarbetet tidvis parallellt med inventeringarna. I utvärderingsrapporten anges att 44 procent återstod att granska. Den andra projektperioden sysselsatte fler personer och omfattade fler lämningar än den första perioden. Det saknas uppgift i utvärderingsrapporten om hur många av dessa lämningar som granskats. Under 2004 har närmast alla återstående lämningarna som framkommit fram till halvårsskiftet 2003 granskats av Länsmuseumet.

Granskningsarbetet har kommit på eftersläpning under båda projektperioderna. Då inte det begärda anslaget till ytterligare en arkeolog bifölls av RAÄ borde man ha minskat på antalet anvisade inventerare eller överfört dessa på andra arbetsuppgifter.

Resultat och förmedling

Skogsvårdsstyrelsen har tillsammans med läns museet fram till juni 2003 lagt ner stor tid på informationsflödet. Informationen har förts till arbetsförmedlingar, skolor, hembygdsföreningar, skogsbolag, allmänhet, markägare m.m. samt press och radio. En viktig uppgift för Läns museet är att tolka, sammanställa och förmedla de resultat som framkommer i Skog & Historiaprojekten, vilket exempelvis gjorts genom en skriftlig sockenrapport.

Förmedlingsarbetet av resultaten har i regel fungerat bra om man ser till hur många informationsträffar och olika möten som presenteras i projektens egna utvärderingar.. Problemet har varit att materialet som gått ut till bl.a. markägarna inte alltid har varit kvalitetssäkrat och detta har inte alltid framgått. Sammanfattningsvis har Skog & Historia i Södermanland inte uppfyllt de antikvariska kraven.

Hur svarar Skog & Historiaprojekten mot lagarnas krav?

Svaret på denna fråga kräver en djupare analys än denna utvärdering omfattas av. Några sammanfattande reflektioner kan dock göras.

Behovet av att tydliggöra vilka kulturhistoriska lämningar som finns i skogsmark och hur de vårdas och brukas är ett intresse som kulturmiljövården delar med organisationer inom både skogsvård och naturvård.

Kulturminneslagen (KML) och Skogsvårdslagen (SVL) innebär ett delat ansvar för kulturlämningar. SVL (30 §) är enbart en hänsynslag vad gäller kulturlämningar. Genom den skogspolitiska propositionen 1993 (prop. 1992/93:226) tillkom bl.a. miljömål. De innebär att skogsvårdsorganisationerna har ett sektorsansvar för kulturfrågor inom skogsmark förutom de som faller under KML. ”Fasta fornlämningar” faller under KML, där Länsstyrelsen är ansvarig beslutsfattare. Uppdraget förutsätter ett rättssäkert beslutsunderlag med likvärdigt bedömda fornlämningar.

För att skogsvårdsorganisationerna skall kunna ta sitt delade ansvar för kulturlämningar i skogsmark måste de känna till deras status, dvs. det måste göras en antikvarisk bedömning av lämningarna.

Hur förhåller sig Skog & Historiaprojektens resultat till fornminnesinventeringens?

Det är svårt att jämföra resultat från de två projekten, där syften och ekonomiska ramar helt skiljer sig från varandra, men vi menar att det går att diskutera vilken nytta de båda projekten har för kulturmiljövården.

Ur ett länsstyrelseperspektiv är det viktigast att forn- och kulturlämningar skall vara likvärdigt antikvariskt bedömda oberoende av vilka

eller vem som dokumenterar dem. De ska finnas samlade i ett register som kan nås av samtliga som arbetar med kulturmiljövård. Nedan följer en diskussion om de två projekten när det gäller vilka områden de täcker, lämningsstyper, kostnader, tidsramar och förmedling.

Val av område

När det gäller arbetsområde har Fornminnesinventeringen styrts av Lantmäteriverkets kartering, vilken genomfördes förhållandevis systematiskt inom länen, sockenvis och kartblad för kartblad. Valet av vilka områden som inventerats inom Skog & Historiaprojekten har styrts av var det finns arbetslösa och vilka arbetsförmedlingar som varit intresserade.

Fornminnesinventeringen täcker i allmänhet större sammanhängande områden, medan Skog & Historiainventeringen har en ojämn fördelning inom länet. Skog & Historiaprojekten har främst arbetat runt städer och tätorter, vilka ibland saknar stora sammanhängande skogsområden. Områdena har valts för att de anvisade inventerarna inte ska arbeta långt från sina hemtrakter och sakna anknytningen till sin egen hembygd.

De områden som inventerats av Skog & Historia är inte systematiskt täckande och motsvarar inte alltid kulturmiljövårdens behov. För att göra kulturhistoriska analyser krävs större sammanhängande områden.

Tidsramar

Vid fornminnesinventeringen i Södermanland inventerades ett ekonomiskt kartblad på 10 dagar av en arkeolog med platsledarkompetens. Inom Skog & Historiaprojekten inventerades samma yta av en grupp om 1–5 personer på 1 månad. Därtill tillkommer tid för granskning genom antikvarisk personal. Beräkningen grundar sig på vilka ytor som inventerats inom perioden 2001-06-01 – 2003-12-30 samt hur många personer som arbetat med inventeringen (55 600 ha, motsvarande 22,5 ekonomiska kartblad, inventerades av 10–15 grupper om 1–5 personer per grupp).

Det tar dubbelt så lång tid för en grupp inventerare inom Skog & Historiaprojekten att inventera ett ekonomiskt kartblad (förutom granskning) som för en arkeolog med platsledarkompetens.

Kan man jämföra kostnaderna i förhållande till resultat?

Förutsättningarna för de olika projekten är väldigt olika och kostnaderna kan inte jämföras direkt. För att försöka göra någon form av jämförelse kan kulturmiljövårdens kostnader inom projekt Skog & Historia ställas mot kostnader för fornminnesinventeringen och kopplas till areal och tid.

De medel som kulturmiljövården har använt för de båda projektperioderna i Sörmland är 1 184 787 kronor. För denna summa (samt insatser från övriga institutioner) har Skog & Historia inventerat drygt 20 ekonomiska kartblad. Därtill kommer ytterligare kostnader för de lämningar som inte är granskade. En arkeolog med platsledarkompetens fornminnesinventerar för samma summa ca 45 ekonomiska kartblad.

Den yta som inventerats av Skog & Historia fram till juni 2003 tar ett års fältarbete för en arkeolog att genomföra.

För samma medel som avsatts av kulturmiljövården inom Skog & Historiainventeringarna i Sörmland kan man inventera dubbelt så många ekonomiska kartblad vid fornminnesinventering.

Antikvarisk kompetens

Vid fornminnesinventeringen har inventerarna bestått av arkeologer samt länsansvarig platsledare. Platsledaren och 3–5 arkeologer, både vana inventerare och nybörjare, har utgjort ett arbetslag.

I projektet Skog & Historia har en arkeolog med platsledarkompetens arbetat på heltid. Under ett par månader har en platsledare på Riksantikvarieämbetet samt två arkeologer från länsmuseet arbetat som förstärkning i grupperna och med granskning. Under den första projektperioden fanns 27 anvisade och under den senare ca 80 anvisade. Därmed blev arbetsbördan ur antikvariskt perspektiv tyngre för platsledaren under den senare perioden även om flera anvisade arbetade med röjning av fornlämningar än tidigare.

För att uppfylla kraven i LGS hade minst en arkeolog ytterligare behövts under båda projektperioderna samt en antikvarisk platsledare efter juni 2003 t.o.m den andra projektperiodens avslut.

Resultat

Då syften och kompetens skiljer sig åt i projekten så är det naturligt att kulturlämningar överväger vid Skog & Historiainventeringar och fornlämningar vid fornminnesinventering. Skog & Historiainventeringarna bör vara fokuserade på de sista århundradenas lämningar. Dessa har sällan tagits med vid revideringsinventeringen.

En jämförelse av resultaten från Nicolai och Helgona socknar som inventerats av Skog & Historia (tidigare revideringsinventerade) visar att 6 procent respektive 13 procent nya fornlämningar och 46 procent respektive 70 procent kulturhistoriska lämningar registrerades. I Länna socken, revideringsinventerad av Riksantikvarieämbetet, registrerades 44 procent nya fornlämningar och 56 procent kulturlämningar.

Sammanställningen av forn- och kulturlämningar från Skogsvårdsstyrelsens utvärdering av andra projektperioden är svårtolkad, då ett stort antal lämningar inte var granskade av antikvarisk personal.

Det framkommer fler fornlämningar vid fornminnesinventeringar än vid Skog & Historiainventeringar.

Förmedling

Vid fornminnesinventeringen var förmedling åsidosatt. Det som registrerades fördes in direkt i registrets originalböcker och kartor och lämningarna granskades i regel parallellt med inventeringen. Resultaten förmedlades vid möten i samband med fältarbetet samt i föredrag till hembygdsföreningar och artiklar till årsböcker och facktidskrifter.

Under båda Skog & Historiaprioderna har förmedling av resultaten utgjort en viktig och prioriterad del av projektarbetet. Informationen har

delgivits vid markägarträffar samt vid andra informationsmöten med allmänheten. Kravet på en likartad antikvarisk bedömning har inte varit uttalat inom projektbeskrivningarna.

Det har funnits en tydligare ambition att direkt förmedla information från Skog & Historiaprojekten än vid den traditionella fornminnesinventeringen. Förmedling av resultat har betonats under båda projektperioderna. Resultaten har dock inte alltid varit antikvariskt granskade, vilket innebär att lämningens status och exakta läge inte helt fastställts. Kravet från Länsstyrelsen är att alla forn- och kulturlämningar är antikvariskt bedömda och att de finns samlade i ett register som kan fungera som underlag för kulturmiljövårdens handläggning.

Slutsatser av utvärderingen

Ett syfte med Skog & Historiaprojektet är att skydda forn- och kulturlämningar i skogsmark. Det effektivaste sättet att göra detta är att komplettera det befintliga fornminnesregistret och informera markägarna så snart som möjligt.

Ett delmål har varit att öka kunskapen om forn- och kulturlämningar hos dem som arbetar i skogsbruket. Projektet har sysselsatt olika kategorier arbetslösa, vilket innebär att kunskapen inte i första hand byggs upp hos dem som arbetar i skogen. Information om forn- och kulturlämningar går till markägarna, som ska föra den vidare till t.ex. maskinförare.

Projektet har stora värden som förtjänar att uppmärksammas, men som inte tas med i denna utvärdering. Många personer som deltagit i projektet har fått meningsfull sysselsättning och stärkt självkänsla, vilket naturligtvis inte ska förringas.

I rapporten redogörs för kulturmiljöanslagets antikvariska krav och den lägsta godtagbara standard som tagits fram för projektet Skog & Historia. I Södermanland har projekten inte uppfyllt kraven på antikvarisk kompetens. Granskningsarbetet har kommit på efterkälken under båda projektperioderna. För att skogsvårdsorganisationerna skall kunna ta sitt delade ansvar för kulturlämningar i skogsmark måste lämningarnas status bli känd, dvs. det måste göras en antikvarisk bedömning av lämningarna. Eftersom lämningarna inte blivit antikvariskt bedömda på ett konsekvent sätt motsvarar de inte länsstyrelsens krav på ett rättssäkert underlag för beslut inom kulturmiljövården.

Förmedlingen av resultat har i regel varit snabb och nått flera olika kategorier av människor. Det material som gått ut till markägarna har dock inte alltid varit kvalitetssäkrat och detta har inte alltid framgått. Det saknas ibland precision och noggrannhet vid inprickning. Om man inte tar ställning till lämningarnas status vid registreringstillfället eller vid granskningen måste länsstyrelsen kontrollera detta i varje enskilt fall då någon av lämningarna berörs, vilket skulle kräva en större samlad tidsinsats senare. För detta saknas resurser.

Rapporten visar att det tar dubbelt så lång tid för en grupp inventerare

inom Skog & Historiaprojekten att inventera ett ekonomiskt kartblad (då har granskning inte räknats in) som för en van platsledare. För samma medel som avsatts av kulturmiljövården inom Skog & Historiainventeringarna i Södermanland kan man inventera dubbelt så många ekonomiska kartblad vid traditionell fornminnesinventering.

Hur går vi vidare?

Under de 60 år som fornminnesinventeringen pågått har som tidigare nämnts nya fornlämningskategorier tillkommit, fornlämningsbegreppet och den antikvariska bedömningen diskuterats och delvis förändrats. Flera kulturlämningar har tillkommit och andra har behandlats mer selektivt. Som exempel kan man ta de bergshistoriska lämningarna som tidigt var föremål för registreringar i fornminnesregistret. Dessa lämningar utgjordes i regel av gruvor och av bergsbrukets lämningar, men mer sällan av kolbottnar och kolarkojor. Inom forskningen har t.ex. kolbottnarnas intensitet eller spridning sällan studerats. Likaså saknas kunskap om flera andra typer av lämningar, exempelvis militäranläggningar, yngre småindustriella lämningar, vägar, stenmurar, grunder efter hus och baracker efter dem som arbetade med skogens råvaror. Alla dessa historiska lämningar som vi tappat kunskapen om måste lyftas fram för att vi ska förstå det historiska skeendet.

Sett från kulturmiljövårdens intressen är det i synnerhet när det gäller de sista århundradenas lämningar som Skog & Historia skulle kunna göra stora insatser. Dels saknas ofta dessa uppgifter i fornminnesregistret, dels är förutsättningarna i många fall bättre för de anvisade att finna dessa lämningar med intervjuer och en riktad inventering.

Södermanland är ett län som har flera mindre bergslagsområden med bruk, gruvor och masugnar samt många småindustriella lämningar, varför detta skulle passa väl in. Man kan exempelvis knyta historiker, etnologer, kolare, skogs- eller gruvbolag till utbildningen.

Detta skulle också medföra att utbildningen kunde ändras så att tyngdpunkten läggs på den historiska och skogliga delen. Att försöka sätta in personer under ett par veckors tid för att försöka förstå vår förhistoria är en omöjlighet, då denna kunskap tar flera år att inhämta i fält och genom studier.

Nya projekt kan utformas på flera sätt. Nedan följer förslag på hur man skulle kunna utforma dem. Samtliga omfattar historiska lämningar med tyngdpunkt på de sista århundradena, förutom det sista som också kräver mer antikvarisk delaktighet.

Projektförslag

Förslag 1 – inventeringsprojekt

Projektet kan ha en specifik inriktning som exempelvis skogens lämningar, kolbottnar, tjärdalar, kolarkojor osv. inom ett givet område, exempelvis omkring ett bruk. Vilka resursområden har bruket nyttjat? Inventeringsdelen kan kompletteras med adekvata utbildningar exempelvis GIS-utbildningar för fältdatafångst eller annan utbildning för att kunna göra sammanställningar och spridningskartor

Förslag 2 – excerperingsprojekt

Sammanställningar om vad som finns inom ett område/socken/by, ta fram material genom excerpering, t.ex. torpinventeringar, samla in information från kartor och kyrkoböcker, kontakta hembygdsföreningar för att samla in material, intervjua lokalbefolkningen och skriva en rapport/sammanställning. Kan utgöra en del i ett större projekt. Projektet kan läggas upp på olika nivåer, en by eller en socken.

Förslag 3 – röjningsprojekt – skyltningsprojekt

Röjning av fornlämningslokaler, skyltning av lokalerna, ”fornstigar” åt skolor och föreningar.

Kan utgöra en del av ett större projekt.

Förslag 4 – inventeringsprojekt

Avverkningsärenden, inventering av både forn- och kulturlämningar.

Förslag 5 – immateriellt kulturarv

Genomgång av ortnamn, smånamn, sägner.

Förslag 6 – biologiskt kulturarv

Inventering av områden med kulturpåverkade växter i skogslandskapet, t.ex. kring torp.

Sammanfattning

Under åren 2001–2003 har två projektperioder genomförts av projektet Skog & Historia i Södermanlands län. Projektet har varit ett samarbetsprojekt mellan den regionala kulturmiljövården, Riksantikvarieämbetet, Länsarbetsnämnden och Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen, varav de senare också varit projektansvariga. Drygt 100 personer har deltagit i projektet, som har haft en styrgrupp med representanter från ovanstående aktörer samt en projektledare från Skogsvårdsstyrelsen och en från Sörmlands museum.

Utvärderingen syftar till att beskriva och utvärdera de båda projektperioderna för att därefter diskutera möjligheter att gå vidare in i nya projekt. Huvudområden som konfronteras mot Skog & Historia är bl.a. Skog & Historias projektmål, dokumentet Lägsta Godtagbara Standard, kulturmiljöanslaget (28:26), lagar samt fornminnesinventeringen.

Skogsvårdsorganisationerna och kulturmiljövården har ett delat ansvar för skogens lämningar. Kulturmiljövården har ett ansvar för att de forn- och kulturlämningar som framkommer inom projektet Skog & Historia skall ha samma kvalitet som de som förs in i Fornminnesregistret på andra vägar.

Under den andra projektperioden, som påbörjades 2002, kom den regionala kulturmiljövårdens och Skogsvårdsstyrelsens intressen på kollisionskurs. Kritik från kulturmiljövården riktades dels mot den kvalitet som materialet hade vid information till bl.a. markägare, dels mot hur den antikvariska kompetensen i projektet togs till vara. Projekten har till stora delar följt den metod som utvecklats vid Riksantikvarieämbetet för att registrera kultur- och fornlämningar vid traditionell fornminnesinventering. Detta har inte varit lyckat, då medlen och målen varit olika i de olika projektformerna.

Länsstyrelsen har tillsammans med läns museet ansvar för att det finns en samlad kunskap om länets kulturmiljö. Länsstyrelsen har också i uppdrag att besluta om tillstånd till förändringar som berör kulturmiljön. Avsaknaden av en fullständig revidering av länets fornminnesinventering är ohanterlig, framförallt när det gäller handläggningen på Länsstyrelsen. Inom de områden som saknar en revidering bör inventeringen genomföras av arkeologer. Det krävs bred kunskap om hela vårt kulturarv för att hela spektret av lämningar skall synliggöras, vilket blir svårt att rymma inom projekt Skog & Historia (jfr de båda tabellerna i bilagorna). De krav som kulturmiljöanslaget (28:26); LGS; miljömål och lagar ställer anger ramar för hur framtida Skog & Historiaprojekt kan utformas.

Det bör inte vara några problem att fortsätta med Skog & Historiaprojekt organisatoriskt och kvalitetsmässigt om man följer de uppställda kraven. För att arbetet med alla ”prickarna” skall bli värdefullt, och för att skapa en förståelse för allmänhet och övriga intresserade, måste dessa dock sättas in i ett kulturhistoriskt sammanhang. Det är en viktig uppgift för läns museet att sammanställa, tolka och förmedla

information om både de materiella och immateriella lämningarna. För den regionala kulturmiljövården kommer forn- och kulturlämningarna att berika tolkningen av kulturlandskapet, vilket utgör kulturmiljöarbetets ram.

Britt-Marie Franzén

Stockholm den 9 januari 2005

Bilagor

- 1) Resultat från fornminnesinventeringen i Länna socken, Strängnäs kommun.
- 2) Resultat från Skog & Historia-inventeringar i Helgona socken, Nyköpings kommun.

Litteratur och källor

Aronsson, M., 1998. *Skadebilden beträffande fast fornlämningar och övriga kulturmiljövärden*. Skogsstyrelsen rapport 9-1998.

Carlsson, T., 2001. *Skog & Historia 2001–2002. Projektbeskrivning*. Skogsvårdsstyrelsen Mälardalen.

Carlsson, T., 2002. *Skog & Historia 2002–2003. Projektbeskrivning*. Skogsvårdsstyrelsen.

Carlsson, T., 2003. *Minnesanteckningar från möte med Sörmlands museum och Länsstyrelsen i Södermanland måndagen den 12 maj 2003*. Skogsvårdsstyrelsen.

Carlsson, T., 2004. *Skog & Historia 2004–2005. Projektbeskrivning*. Skogsvårdsstyrelsen.

Engman, F. & Lundevaller, M., 2003. *Utvärdering Skog & Historia i Södermanland 2001–2002*.

Engman, F., 2003. *Inventeringsrapport Nikolai socken*. Nyköpings socknar inom del av före detta Nikolai, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Sörmlands museum. Inventeringsrapport nr 1, 2003. Landstinget Sörmland.

Eriksson, L. & Skyllberg, E., 2002. *Bergsbruket i Gryts, Gåsingen-Dillnäs och Åkers socknar*. En sammanställning över bergshistoriska lämningar i Gryts, Gåsinge-Dillnäs och Åkers socknar. Jernkontorets bergshistoriska utskott, serie H 114.

Franzén, B-M., 2004. *Revideringsinventering i Södermanlands län 1997–2002*. Manus.

Jensen, R. (red.) 1997. *Fornminnesinventeringen – nuläge och kompletteringsbehov*. En riksöversikt. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Jönsson, B. & Magnusson, G. *Skog & Historia. Ett projekt om skogens kulturmiljövärden*. Kunskapsavdelningen, Riksantikvarieämbetet. Arbetsversion 06-3.

Kungl. Maj:ts placat och påbud om gamle monumenter och antiqviteter 28 november 1666, publicerat i Swenske och Göthiske gamle handlingar, Stockholm 1728.

Lag om kulturminnen m.m., SFS 1988:950.

Skogsvårdslag, SFS 1979:429, SFS 1993:553.

Lundevaller, M. 2003. *Utvärderingsrapport Skog & Historia i Södermanland 2002–2003*.

Länsstyrelsen, 2003. Fransson, E., *Angående Skog & Historia-projekt i Södermanland*. Yttrande 430-11742-2003. Länsstyrelsen Södermanlands län.

- Norman, P. 1995 a. *Fornminnesinventering – förslag till program t.o.m. år 2002*. Opublicerad rapport. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Norman, P. 1995 b. *Fornminnesinventeringen 1996 – 2000. Sammanställning av svar på enkät om fornminnesinventeringen efter omorganisationen 1995*, dnr 351-1165-2001. Dokumentationsenheten, Riksantikvarieämbetet.
- Norman, P. 1999. *Studie av skador på fornlämningar i skogsmark*. Riksantikvarieämbetet rapport 351-2706-1999. Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet, 2002. *Kompetenskrav på platsledare inom RAÄ:s fornminnesinventering*. Kunskapsavdelningens PM nr 2002:7.
- Riksantikvarieämbetet, 2004a. Färjare, A. & Haskiya, D., *Konsekvenser av informationsflödet mellan SVO-data och FMIS*. Kunskapsavdelningens PM nr 2004:2.
- Riksantikvarieämbetet, 2004b. *Kompetenskrav och arbetsuppgifter för antikvarisk personal inom Skog & Historia*. Kunskapsavdelningens PM nr 2004:4.
- Selinge, K-G, 1989. *Det närvarande förflutna. 50 år med fornminnesinventeringen*. Särtryck ur Riksantikvarieämbetets och Statens historiska museers årsbok 1989–89.
- Skogsstyrelsen & Riksantikvarieämbetet, 2002. *Det rikstäckande projektet Skog & Historia*. Skrivelse SKS dnr 596/02 4.49, RAÄ dnr 1022-4002-2002.
- Skogsstyrelsen & Riksantikvarieämbetet, 2004. *Lägsta Godtagbara Standard för Skog & Historiaprojekt*. Dokument SKS dnr 266/03 1.16, RAÄ dnr 100-4002-2002.
- Skyllberg, E. 1996. *Tuna bergslag*. Del av projektet "Atlas över Sveriges bergslag". Jernkontorets bergshistoriska utskott, serie H 102.
- Skyllberg, E. 2001. *Södermanlands medeltida bergsbruk – en feodal angelägenhet*. Stockholm.
- Ulfhielm, A. 2004. *Helgona socken, Nyköpings kommun*. Manus.

Bilaga 1

Länna socken

Kategorier och sakord	Revideringsinventering åren 1997–2001			
	Fasta fornlämningar		Övriga kulturlämningar	
	Anl.	Lokaler	Anl.	Lokaler
Gravar		50		18
Gravfält		18		1
Grav- och boplatssområde		3		
Hög rund	52	17	6	5
Hög oval	2	2		
Röse runt	11	9	4	2
Röse kvadratisk	2	2	1	1
Röse oregelbundet	1	1		
Stensättning stenfylld rund	67	20	8	7
Stensättning stenfylld oval	3	3	2	2
Stensättning stenfylld kvadratisk	2	2	1	1
Stensättning stenfylld tresidig			1	1
Stensättning stenfylld	1	1	1	1
Stensättning övertorvad rund	125	29	18	10
Stensättning övertorvad oval	5	5	3	3
Stensättning övertorvad kvadratisk	1	1		
Stensättning övertorvad tresidig	1	1		
Stenkrets	1	1	1	1
Rest sten	9	5	2	2
Grav övrig			1	1
Boplatser		18		33
Boplatslämning	9	9		1
Terrassering	2	2		
Husgrund annan	5	3		
Skärvestenshög rund	13	8	2	2
Skärvestenshög oval	2	2	1	1
Skärvestenshög oregelbunden	1	1		
Röjd yta	7	4		
Fyndsamling	1	1		
Lösfynd	1	35	35	35
Bebyggelselämningar		11		54

Bebyggelselämning annan	1	1	6	6
Bytomt/gårdstomt	3	3	37	36
Torplämning	7	7	18	16
Kult-/offerlämningar		2		4
Älvkvarnsförekomst	1	1	8	4
Offerkast ris				
Trefaldighetskälla	2	2		
Fossil åkermark		10		4
Fossil åker oregelbunden	1	1	1	1
Hägnadsvall av jord och sten	1	1		
Stensträngar	15	8	2	1
Röjd yta	8	8	4	1
Röjningsröse/-område	6	2	5	5
Terrassering	2	2		
Befästningsanläggningar		2		
Fornborg	2	2		
Järnbrukslämningar		2		1
Slaggförekomst	1	1		
Slaggvarp	1	1		
Järnbrukslämning/-ruin				1
Gruvområde		4		
Gruvhål	7	4		
Skrotstenshög	6	4		
Malmupplag	1	1		
Skärpning			4	2
Kolbotten			1	1
Byggnad annan			1	1
Övriga bergshistoriska lämningar		1		1
Bergshistorisk lämning övrig			3	1
Brott täkt	1	1		
Fångstlämningar		4		
Fångstgrop för varg/räv	4	4		
Industriella lämningar		2		9
Kvarnlämning/kvarnruin			1	1
Sågverkslämning/sågverksruin			1	1
Kalkugnslämning/kalkugnsruin	1	1	3	3
Tjärframställningsplats	1	1	3	3
Industrilämning/bruksruin annan			1	1

Vattenränna			1	1
Fördämningsvall			1	1
Kommunikationslämningar		20		4
Milstolpe	10	10	1	1
Väghållningssten	8	7	2	2
Hålväg	3	3		
Bro	1	1	2	2
Vägbank	1	1	2	2
Avrättningsplats	1	1		
Minnesstenar, monument				
sentida ristningar och gränsmärken				2
Ristning övrig	1	1	1	1
Gränsmärke			1	1
Övriga lämningar		4		12
Plats med bruk/tradition/namn	1	1	8	8
Fornlämningsl. bildning/lämning	1	1	7	6
Övrigt			7	7
Utgår			2	2
TOTALT		150		144

Bilaga 2

Helgona socken

Lämningsstyp	Egenskapsvärde	Antal	FMIS	R	B	Inpr ej	Kvar K	Utgår	Ny
Boplats		1	1	1					
Bro	Brofäste	1	1		1				
Bro	Vägtrumma	1	1			1			
Brott/täkt	Stenbrott	19	14			14	5		
Brott/täkt	Torvtäkt	1	1			1			
Brott/täkt	Lertäkt	1					1		
Brott/täkt	Grustäkt	7					7		
By-/gårdstomt	Bytomt	2	2	1	1				
By-/gårdstomt	Gårdstomt	3	3		3				1
Fornborg		1	1	1					
Fornlämn.likn lämning		1	1			1			
Fossil åker		5	1			1	4		
Fyndplats	Keramik	1	1			1			1
Fyndplats	Kvarts	1	1			1			1
Fångstanläggning	Fast fiske	3	3			3			
Fångstgrop	Varggrop	1	1	1					
Färdväg	Hålväg	1	1	1					1
Färdväg	Vägbank	8	5			5	3		2
Gruvhål		1					1		
Gränsmärke		18	17	1	4	12		1	5
Husgrund hist tid	jordbruk	15	8	1		7	7		
Husgrund hist tid	Övrig	15	3			3	8	4	
Hägnad	Stenmur	7	2			2	5		
Kemisk industri	Tjärdal	2	2			2			
Kolningsanläggning	Kolbotten	11	11			11			1
Kolningsanläggning	Kolningsgrop	1	1	1					
Kraftindustri		1	1			1			
Lägenhetsbebyggelse	Torp	11	8	3		5		3	
Minnesmärke		1	1			1			
Ristning hist		3					1	2	
Röjningsröse		3	1			1	2		
Smideslämning		6	6			6			
Stensättning		18	12	11	1			6	2

Lämningstyp	Egenskapsvärde	Antal	FMIS	R	B	Inpr ej	Kvar K	Utgår	Ny
Tegelindustri		1					1		
Textilindustri	Linberedning	5	5			5			
Uppfodringsanl	Vandring	1	1	1					
Vägmärke	Väghålln.sten	1	1			1			1
Övrigt	Stensamling	3	3		2	1			
Övrigt	Stenrad	5	5		4	1			
Övrigt	Markörgrav	1	1			1			
Övrigt	Grop/gropar	3	1			1	2		
Övrigt	Jättegryta	1					1		
Övrigt		6	1			1	3	2	
Gruvområde		1	1			1			
Hägnadssystem		2	2	1		1			
Fossil åkermark		7	6	4		2	1		1
Militära anl	Skyttevärn	1	1			1			
SUMMA		209	139	28	16	95	52	18	16

Rapporter utgivna under 2005:

<i>Nr Titel</i>	<i>Ansvarig utgivare</i>
1 Tillsynsprojekt MIFO-fas 1 inventering av förorenade områden vid pågående miljöfarliga verksamheter	<i>Carl Mikael Svensson</i>
2 Inventering av förorenade områden Järn, Stål, Manufakturverk	<i>Anna Stjärne</i>
3 Bottenfauna i Södermanlands län 2004. 8 sjöar inom kalkningens effektuppföljning	<i>Sofi Nordfeldt</i>
4 Inventering av grova träd i Södermanlands län	<i>Hans Sandberg</i>
5 Kommunernas insatser för personer med psykiska funktionshinder Eskilstuna kommun	<i>Ramona Persson</i>
6 Fiskrekrytering och undervattensvegetation. En studie av elva grunda havsvikar i Södermanlands län sommaren 2004	<i>Lars Juhlin</i>
7 Inventering av förorenade områden Träimpregneringsbranschen	<i>Jonas Fagerman</i>
8 Stormusslor i Kilaån 2004 och 2005	<i>Håkan Lundberg</i>
9 Stormusslor i Södermanlands län 2005	<i>Håkan Lundberg</i>

Länsstyrelsen

611 86 Nyköping
Tel växel: 0155-26 40 00
E-post: lansstyrelsen@d.lst.se

Ansvarig utgivare

Agneta Åkerlund

År 2005

Nr 10